

«Τα πήραμε τα Γιάννενα, μάτια πολλά το Λένε, μάτια πολλά το Λένε, όπου γελούν και κλαίνε»

Μια σύντομη ιστορική αφήγηση των κυριότερων γεγονότων που διαδραματίστηκαν κατά τις επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού στο μέτωπο της Ηπείρου, στη διάρκεια του Α' Βαλκανικού πολέμου(Οκτ 1912 – Φεβ 1913). Γράφει και παρουσιάζει ο Αλκιβιάδης Γιολδάσης, Αντιπτέραρχος (Μ) ε.α. της 21^{ης} Σειράς Μηχανικών ΣΜΑ της ΣΙ

Συμπληρώνονται φέτος 108 ακριβώς χρόνια από την 21^η Φεβ 1913(6 Μαρ με το νέο ημερολόγιο) που το Σύνταγμα Ιππικού του Ελληνικού Στρατού έμπαινε θριαμβευτικά στα Γιάννενα, μετά την άνευ όρων παράδοση του Τουρκικού Στρατού. Τα Γιάννενα, η πόλη των γραμμάτων, των θρύλων και των παραδόσεων κοιμήθηκε Τουρκική και Μουσουλμανική και ξύπνησε σαν από θαύμα, στις 21 Φεβ 1913 Ελληνική και Χριστιανική. Ήταν μια μέρα γιορτής και απερίγραπτου ενθουσιασμού για τα μαρτυρικά Γιάννενα που περίμεναν καρτερικά για 483 χρόνια τη στιγμή αυτή.

Για να κατανοήσει και να αντιληφθεί κάποιος την ιστορική σημασία της απελευθέρωσης των Ιωαννίνων από τον Ελληνικό Στρατό, είναι σκόπιμο να εξετασθεί και να μελετηθεί προηγουμένως η γενικότερη πολιτικοστρατιωτική κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή των Βαλκανίων την περίοδο αυτή.

Το κίνημα των Νεοτούρκων του 1908 διέψευσε πολύ ενωρίς τις αρχικά φιλελεύθερες επαγγελίες και ανέδειξε σε πρώτη προτεραιότητα την επιχείρηση εκτουρκισμού όλων των πληθυσμών του Ευρωπαϊκού τμήματος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στην Ελλάδα τώρα, είχαμε το 1909 το κίνημα στου Γουδή με κύριο αίτημα την αναδιοργάνωση και εκσυγχρονισμό του Στρατού και την καλλίτερη δυνατή προετοιμασία για το διαφαινόμενο πόλεμο στα Βαλκάνια κατά των Τούρκων, αλλά και το ξέπλυμα της ντροπής από τον άτυχο πόλεμο του 1897. Ο στρατιωτικός σύνδεσμος κάλεσε τον Ελευθέριο Βενιζέλο που ανέλαβε στις 6 Οκτ 1910 Πρωθυπουργός και Υπουργός Στρατιωτικών.

Το Ελληνικό Κράτος παρά τη δεινή οικονομική κατάσταση προχώρησε σε σημαντικές παραγγελίες στρατιωτικού υλικού μεταξύ των οποίων και τη ναυπήγηση του θωρακισμένου καταδρομικού «Γ. Αβέρωφ» που έμελε να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στους Βαλκανικούς πολέμους (κόστισε συνολικά 22.500.000 δραχμές εκ των οποίων τα 8.000.000 καλύφθηκαν από το κληροδότημα Γεωργίου Αβέρωφ). Παράλληλα και προκειμένου να καταστεί ετοιμοπόλεμος ο Ελληνικός Στρατός και να βελτιωθεί στους τομείς διοικήσεως, οργανώσεως και επιχειρησιακής εκπαίδευσης ζητήθηκε η συνδρομή του Γαλλικού Στρατού και εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα από τον Ιαν του 1911 Γαλλική στρατιωτική αποστολή υπό το Στρατηγό Εϋντού(Εydoux). Ανάλογη αποστολή ζητήθηκε από το Βρετανικό Ναυτικό για τις ανάγκες εκπαίδευσης των πληρωμάτων του Ελληνικού Στόλου.

Σε πολιτικό τώρα επίπεδο τα χριστιανικά κράτη των Βαλκανίων παραμέρισαν τελικά τις διαβαλκανικές έριδες μπροστά στον επερχόμενο νεοτουρκικό κίνδυνο και προχώρησαν σε κοινή σύμπραξη με την υπογραφή στις 29 Φεβ 1912 μυστικής Σερβο-Βουλγαρικής συμφωνίας και στη συνέχεια στις 15 Ιουν 1912 μυστικής αμυντικής συνθήκης μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας. Μετά τη μεταξύ τους προσέγγιση, τα βαλκανικά κράτη ήταν σε

θέση πλέον να εμπλακούν σε ένα πόλεμο κατά της Τουρκίας που δεν άργησε να εκδηλωθεί. Η Ελλάδα μαζί με τα άλλα Βαλκανικά κράτη, προχώρησε στην κήρυξη γενικής επιστράτευσης στις 17 Σεπ 1912 και στις 5 Οκτ 1912 διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις και κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία(Σερβία και Βουλγαρία είχαν προηγηθεί κηρύσσοντας τον πόλεμο κατά της Τουρκίας στις 4 Οκτ 1912).

Ο στρατός εκστρατείας που είχε συγκροτηθεί μετά την επιστράτευση, κατανεμήθηκε σε δύο τμήματα, το Στρατό Θεσσαλίας υπό το διάδοχο Κωνσταντίνο με έδρα τη Λάρισα και το Στρατό Ηπείρου υπό τον Αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη με έδρα την Άρτα. Ο Στρατός Θεσσαλίας διέθετε 7 Μεραρχίες με τέσσερα συντάγματα πυροβολικού, 1 Ταξιαρχία Ιππικού και τέσσερα τάγματα ευζώνων συνολικής δύναμης 100.000 ανδρών περίπου και 23.000 κτηνών. Ο Στρατός Ηπείρου δυνάμει μιας Μεραρχίας περίπου, ανερχόταν σε 10.500 άνδρες και περιελάμβανε 8 τάγματα Πεζικού και Ευζώνων, 1 ίλη ιππικού, 1 λόχο Σκαπανέων, 12 πεδινά, 12 ορειβατικά και 18 τοπομαχικά

Με την έναρξη των επιχειρήσεων στο μέτωπο της Θεσσαλίας ο Ελληνικός Στρατός κινήθηκε αστραπιαία και κατέλαβε μέχρι 7 Οκτ την Τσαριτσάνη, τη Δεσκάτη και την Ελασσόνα και ξεκίνησε την προετοιμασία για την εκπόρθηση των στενών του Σαρανταπόρου. Μετά από διήμερο σκληρό και αποφασιστικό αγώνα ξεπέρασε το εμπόδιο του Σαραντάπορου και στις 10 Οκτ 1912 έμπαινε στα Σέρβια, ενώ στις 11 Οκτ ο Ελληνικός Στρατός απελευθέρωσε την Κοζάνη και στις 13 Οκτ τα Γρεβενά. Στη συνέχεια κινήθηκε ανατολικά και απελευθέρωσε την Κατερίνη, τη Βέροια τη Νάουσα και την Έδεσσα ενώ το διήμερο 19-20 Οκτ έδωσε αποφασιστική και φονική μάχη στα Γιαννιτσά που έκρινε ουσιαστικά το μέλλον της Τουρκικής κυριαρχίας της Θεσσαλονίκης, αφού ο Τουρκικός Στρατός αναγκάστηκε τελικά μπροστά στην ορμή και αποφασιστικότητα του Ελληνικού Στρατού να παραδοθεί στις 26 Οκτ του 1912. Ο Ελληνικός Στρατός, αφού εδραίωσε τη θέση του στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης και της Χαλκιδικής, κινήθηκε δυτικά και απελευθέρωσε τη Φλώρινα (7 Νοε 1912) και την Καστοριά(11 Νοε 1912) και μετά από σκληρές μάχες στην περιοχή Μπίγλιστας – Κορυτσάς, κατέλαβε την Κορυτσά στις 7 Δεκ 1912, όπου εγκατέστησε μια Μεραρχία.

Στο Ναυτικό αγώνα, η συμβολή του Ελληνικού Στόλου ήταν καθοριστική και συνέβαλε αποφασιστικά στην τελική έκβαση του Α' Βαλκανικού πολέμου. Ο Ελληνικός Στόλος, απέπλευσε από το Φαληρικό όρμο το μεσημέρι της 5^{ης} Οκτ 1912 με τις ευχές της Κυβέρνησης και το κατευόδιο του Αθηναϊκού λαού, με ναυαρχίδα το θωρακισμένο καταδρομικό «Γ. Αβέρωφ» και επικεφαλής το Ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη. Ο Ελληνικός Στόλος κατέλαβε στις 9 Οκτ 1912 τη Λήμνο και εγκαταστάθηκε στο φυσικό λιμάνι του Μούδρου και ξεκίνησε την απελευθέρωση μέχρι 4 Νοε 1912 των μικρότερων νησιών του Βορείου Αιγαίου (Θάσος, Άγιος Ευστράτιος, Ίμβρος, Σαμοθράκη, Ψαρά, Τένεδος και Ικαρία), ενώ αντιμετώπισθηκαν μεγαλύτερες δυσκολίες στις αποβατικές ενέργειες κατά της Λέσβου(απόβαση 8 Νοε 1912, παράδοση 8 Δεκ 1912) και Χίου(απόβαση 15 Νοε 1912, παράδοση 20 Δεκ 1912) με τη Σάμο να έχει ανακηρύξει την ανεξαρτησία της στις 11 Νοε του 1912. Έτσι το σύνολο των νησιών του Αιγαίου περιέρχεται στην Ελληνική κυριαρχία, εκτός των Δωδεκανήσων που από τις 4 Μαΐ 1912 παραχωρούνται στην Ιταλία.

Στις 20 Νοε 1912 υπογράφηκε προσωρινή ανακωχή μεταξύ των άλλων Βαλκανικών κρατών και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, πλην της Ελλάδος που συνεχίζει τον αγώνα τόσο στο μέτωπο της Ηπείρου(όπως θα δούμε στη συνέχεια) όσο και στο Αιγαίο. Στις 3 Δεκ 1912 ο Ελληνικός Στόλος κατενίκησε τον Τουρκικό Στόλο στη ναυμαχία της Έλλης(κοντά στην έξοδο των Δαρδανελίων) και τον αναγκάζει να αποσυρθεί στα Δαρδανέλια. Ένα μήνα αργότερα ο Ελληνικός Στόλος θα δώσει το τελικό και αποφασιστικό κτύπημα στον Τουρκικό στόλο στη μάχη της Λήμνου(5 Ιαν 1913) και θα τον θέσει ουσιαστικά εκτός μάχης για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα εξασφαλίζοντας τη Ναυτική κυριαρχία του Ελληνικού Στόλου στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο στερώντας κατ' αυτό τον τρόπο κάθε δυνατότητα ουσιαστικής ενίσχυσης των ανοικτών μετώπων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην Ήπειρο.

Με την κήρυξη του πολέμου, στο μέτωπο της Ηπείρου ενεργούσε ο Στρατός Ηπείρου, όπως προαναφέρθηκε, υπό τον Αντιστράτηγο Σαπουντζάκη, στον οποίο είχε ανατεθεί ενεργός αμυντικός ρόλος με περιοχή ευθύνης το χώρο ανατολικά του Αράχθου που εκτείνεται από τον Αμβρακικό κόλπο μέχρι το Μέτσοβο, που πρακτικά σήμαινε απασχόληση και διατήρηση των Τουρκικών δυνάμεων στο μέτωπο της Ηπείρου χωρίς να τους δοθεί δυνατότητα απαγκίστρωσης και ενίσχυσης του Θεσσαλικού – Μακεδονικού μετώπου. Ο Τουρκικός στρατός διέθετε στην Ήπειρο συνολική δύναμη δύο Μεραρχιών (περίπου 20.000 άνδρες), 6 πεδινές και 2 ορειβατικές πυροβολαρχίες, 1 ίλη ιππικού και ένα λόχο σκαπανέων. Για την άμυνα των Ιωαννίνων οι Τούρκοι είχαν προχωρήσει από το 1909 στην κατασκευή οχυρωματικών έργων στις περιοχές Μπιζανίου και Καστρίτσας με την εγκατάσταση μόνιμων πυροβολείων σε κρύπτες από οπλισμένο σκυρόδεμα κάτω από τις οδηγίες και την εποπτεία της Γερμανικής στρατιωτικής αποστολής βοήθειας υπό το Στρατηγό Φον Γκόλτς(Von Goltz) καθώς επίσης στην κατασκευή ορυγμάτων προστασίας και τοποθέτησης διπλής σειράς συρματοπλεγμάτων. Ανάλογα έργα σε μικρότερη κλίμακα είχαν ξεκινήσει και στην περιοχή των «πέντε πηγαδιών».

Με την έναρξη των επιχειρήσεων στο Θεσσαλικό-Μακεδονικό μέτωπο ο Στρατός της Ηπείρου διατηρούσε το μεγαλύτερο μέρος του ανεπτυγμένο στην περιοχή της Άρτας , ενώ είχε προωθήσει για ενίσχυση της προκάλυψης δύο λόχους ευζώνων στα Άγναντα, ένα λόχο στα Πράμαντα, ένα λόχο στο Κλειστό και ένα λόχο στην Κάτω Καλεντίνη. Το πρωί της 6^{ης} Οκτ 1912 ο Αρχηγός Στρατού Ηπείρου αναλαμβάνοντας πρωτοβουλία επιτέθηκε και κατέλαβε τα υψώματα του Γριμπόβου ΒΔ της Άρτας . Την ίδια μέρα εμπλοκές σημειώθηκαν και Βόρεια του Αράχθου. Συγκεκριμένα ένοπλοι κάτοικοι των χωριών Πλατανούσας και Μονολιθίου έδιωξαν τις φρουρές των Τούρκων από τα χωριά τους και προσέβαλαν από τα νώτα τα φυλάκια των Τούρκων στη γέφυρα της Πλάκας και στη συνέχεια κατέλαβαν δεσπόζουσες θέσεις στο Ξεροβούνι. Στις 7 και 8 Οκτ, τμήματα του Ελληνικού Στρατού προωθούνται και καταλαμβάνουν τον Αμμότοπο, την Κιάφα καθώς και το ύψωμα της Κολοκυθιάς στο Ξεροβούνι.

Στις 9 Οκτ οι Τούρκοι αποστέλλουν σημαντικές ενισχύσεις από τα «πέντε πηγάδια», ανακαταλαμβάνουν τον Αμμότοπο και τη διάβαση της Κιάφας, αναγκάζοντας το Ελληνικό απόσπασμα να συμπτυχθεί προς το Κορφοβούνι. Οι Τούρκοι λεηλάτησαν και πυρπόλησαν τον Αμμότοπο και θανάτωσαν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, αφού πρώτα τους

υπέβαλαν σε φρικτά βασανιστήρια. Στις 10 και 11 Οκτ ο Ελληνικός Στρατός δίνει αποφασιστική μάχη στα υψώματα του Γριμπόβου και της Κιλμπερίνης και σταθεροποιεί τις θέσεις του αναγκάζοντας τον Τουρκικό στρατό να συμπτυχθεί προς την Καμπή.

Τη νύκτα 11 με 12 Οκτ ο Τούρκος Αρχιστράτηγος Εσσάτ Πασάς, φοβούμενος κύκλωση του στρατού του στην περιοχή Καμπής – Φιλιππιάδας διατάζει τα τμήματα του Τουρκικού στρατού να συμπτυχθούν στη γραμμή Χάνι Εμίν Αγά – Πέντε Πηγάδια - Πεστά . Έτσι το πρωί της 12^{ης} Οκτ 1912 ο Ελληνικός Στρατός προελαύνει μέσω Καμπής και καταλαμβάνει τη Φιλιππιάδα. Στις 15 Οκτ ενισχύεται η φρουρά στη θέση Κιάφα, μετά από πληροφορία ότι δύναμη του εχθρού μεταφέρεται από τη Νησίστα(Ροδαυγή) προς το Κορφοβούνι(Η πληροφορία αυτή δεν επιβεβαιώθηκε τελικά από την εξέλιξη των επιχειρήσεων). Η απελευθέρωση της Ροδαυγής χρονολογικά τοποθετείται στις 17 με 18 Οκτ του 1912 και εικάζεται από τις κινήσεις των στρατιωτικών τμημάτων στην περιοχή. Συγκεκριμένα ο λόχος ευζώνων της Κάτω Καλεντίνης κινήθηκε αρχικά προς τη Φτέρη και από εκεί προς το Ξεροβούνι στο διάστημα 17 με 18 Οκτ 1912.

Στις 17 Οκτ 1912 έφθασε στην Κόπραινα το ανεξάρτητο Σύνταγμα Κρητών δυνάμει 2.000 ανδρών περίπου και τέθηκε στη διάθεση του Στρατού Ηπείρου. Στις 19 Οκτ 1912 το Υπουργείο Στρατιωτικών απέστειλε διαταγή προς το Στρατηγείο Ηπείρου, με την οποία του γνώριζε ότι στο εξής έπαυε η αμυντική αποστολή του Στρατού Ηπείρου και του ανέθετε την απελευθέρωση ολόκληρης της Ηπείρου. Στις 21 Οκτ 1912 απελευθερώνεται η Πρέβεζα και εξασφαλίζεται η απρόσκοπτη ναυτική μεταφορά εφοδίων και στρατευμάτων στο μέτωπο της Ηπείρου. Μετά την ολοκλήρωση της κατάληψης του κεντρικού και νοτιανατολικού τμήματος του Ξεροβουνίου και την εδραίωση της θέσης στο Ανώγειο, ο Ελληνικός Στρατός εξαπέλυσε επίθεση κατά της οχυρωμένης θέσης «πέντε πηγάδια», την οποία εξουδετέρωσε στο διάστημα 27 έως 30 Οκτ 1912.

Στο μεταξύ Αλβανική συμμορία είχε πυρπολήσει τη Γότιστα και είχε επιτεθεί στο Μέγα Περιστέρι ενώ είχε πρόθεση να κινηθεί κατά του Μετσόβου. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής ο Στρατός Θεσσαλίας οργάνωσε απόσπασμα και το απέστειλε προς το Μέτσοβο το οποίο κατέλαβε το Μέτσοβο στις 31 Οκτ και εγκαταστάθηκε στην περιοχή.

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, η Κυβέρνηση επιθυμώντας να τερματισθούν σε σύντομο διάστημα και οι επιχειρήσεις στην Ήπειρο απεφάσισε την ενίσχυση του Στρατού της Ηπείρου με τη μεταφορά της II Μεραρχίας από τη Θεσσαλονίκη. Η Μεραρχία επιβιβάσθηκε σε πλοία στις 16 Νοε στη Θεσσαλονίκη και η αποβίβαση των τμημάτων στην Πρέβεζα ολοκληρώθηκε στις 25 Νοε 1912.

Στο διάστημα 1-3 Δεκ 1912 ο Στρατός Ηπείρου εξαπέλυσε επίθεση κατά των αμυντικών θέσεων στο Μπιζάνι και Μανωλιάσσα και επακολούθησε σφοδρή αντεπίθεση των Τουρκικών δυνάμειν (4-10 Δεκ 1912 στη Μανωλιάσσα και στην περιοχή της Αετοράχης), ο οποίος σημειωτέον είχε ενισχυθεί με μία ακόμη σχεδόν Μεραρχία από το Μοναστήρι, με αποτέλεσμα ο Ελληνικός στρατός να διατηρήσει με μεγάλο κόπο και θυσίες τις αρχικές του θέσεις. Μετά την εξέλιξη αυτή αποφασίσθηκε η περαιτέρω ενίσχυση του Στρατού της Ηπείρου με τη μεταφορά από τη Μακεδονία δύο ακόμη Μεραρχιών της IV και της VI που τέθηκαν τελικά στη διάθεση του Στρατού Ηπείρου μέχρι της 31^{ης} Δεκ 1912.

Ο Αρχηγός του Στρατού Ηπείρου Αντιστράτηγος Σαπουντζάκης κρίθηκε υπαίτιος για την ανεπιτυχή πρώτη επίθεση (πλημμελής προετοιμασία και εσφαλμένη εκτίμηση της επικρατούσας κατάστασης) και αντικαταστάθηκε προσωρινά, ενώ νέος Αρχηγός διορίστηκε ο διάδοχος Κωνσταντίνος. Ο Αντιστράτηγος Σαπουντζάκης ανέλαβε και πάλι τη Διοίκηση του Στρατού Ηπείρου στις 6 Ιαν 1913, μέχρι της αφίξεως του διαδόχου. Το πρωί της ίδιας ημέρας, 6 Ιαν 1913, τα τμήματα των προφυλακών ανέφεραν ότι δύο Έλληνες στρατιώτες αυτομόλησαν με στρατιωτικό αυτοκίνητο που κατευθύνθηκε προς τα Ιωάννινα.

Κατόπιν αυτού το Αρχηγείο Ηπείρου θεώρησε, ότι οι δύο φυγάδες θα κοινοποιούσαν στον εχθρό τη διάταξη του Στρατού και τις θέσεις του Πυροβολικού, καθώς και στοιχεία περί των προπαρασκευών της επιχειρήσεως κατά των Ιωαννίνων και γι' αυτό αποφάσισε με δική του πρωτοβουλία την εκδήλωση νέας επίθεσης κατά των Τουρκικών θέσεων που εκδηλώθηκε το πρωί της 7^{ης} Ιαν 1913 που λόγω των πολύ δυσμενών καιρικών συνθηκών είχε πενιχρά αποτελέσματα. Τελικά μετά από πολύ σκληρό αγώνα ο Ελληνικός Στρατός κατάφερε μέχρι της 15^{ης} Ιαν να βελτιώσει και να ενισχύσει τις θέσεις του που τον έφεραν πολύ κοντά στην κύρια οχυρωματική γραμμή του εχθρού.

Έλξη πυροβόλου.

Η επί μεγάλο χρονικό διάστημα καθήλωση και παραμονή σχεδόν όλων των μονάδων του Στρατού Ηπείρου μεταξύ Μανωλιάσσας και ποταμού Αράχθου και η έλλειψη ενός σημαντικού επιτεύγματος, που θα οδηγούσε στην άλωση της οχυρωμένης τοποθεσίας των Ιωαννίνων είχαν ως αποτέλεσμα την ψυχική και σωματική κόπωση του στρατεύματος και τη μείωση του ηθικού του. Σ' αυτό συνετέλεσαν ακόμη η έλλειψη τροφής και επαρκούς ιματισμού, οι δυσμενέστατες καιρικές συνθήκες, οι ασθένειες και τα κρουοπαγήματα καθώς επίσης η συνεχής δράση του εχθρικού πυροβολικού. Η όλη κατάσταση ήταν δυσάρεστη και δημιουργούσε εμπόδια στην υλοποίηση του σχεδίου που απέβλεπε στην κατάληψη του οχυρού του Μπιζανίου και την απελευθέρωση των Ιωαννίνων.

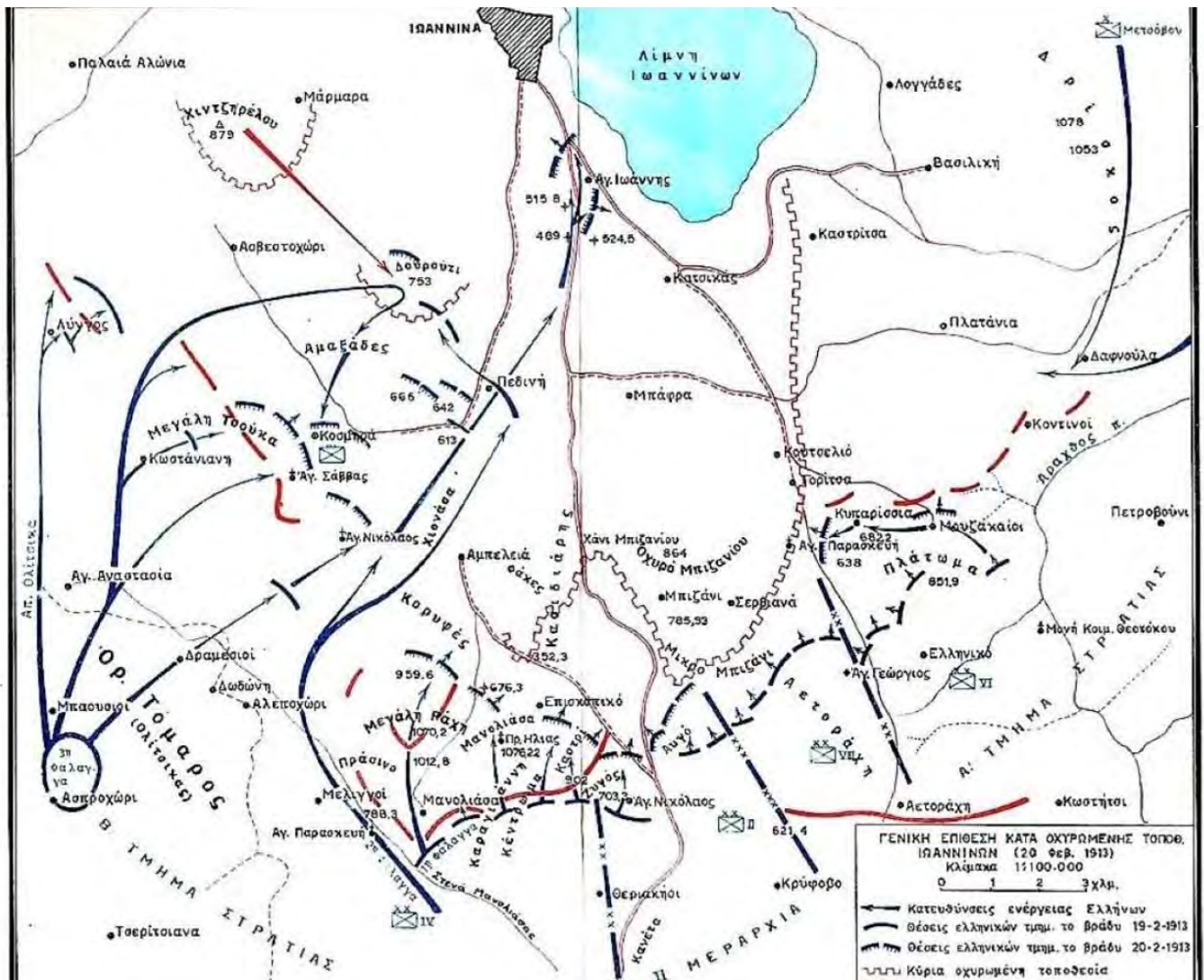
Ο Αρχιστράτηγος διάδοχος Κωνσταντίνος έφθασε στη Φιλιππιάδα στις 10 Ιαν 1913, έδωσε εντολή να συνεχισθούν οι επιχειρήσεις που διεξάγονταν και αφού ενημερώθηκε για την κατάσταση στο μέτωπο ανέφερε στις 11 Ιαν 1913 στο Βασιλιά και στο Υπουργείο Στρατιωτικών ότι η επιχείρηση που είχε αναληφθεί ήταν ασύντακτη, ασύνδετη, απaráσκευη και αμελέτητη, ενώ οι Υπηρεσίες Επιμελητείας και Υγειονομικού δεν είχαν καλή οργάνωση με αποτέλεσμα τη διατύπωση πλείστων όσων παραπόνων. Ο Αρχιστράτηγος έλαβε αμέσως σύντονα μέτρα, ώστε να ενισχυθούν και να εφοδιασθούν οι μονάδες με τα απαραίτητα μέσα και υλικά και βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης των ανδρών. Ιδιαίτερη μέριμνα έλαβε για την ανάπαυση των τμημάτων πρώτης γραμμής που είχαν καταπονηθεί υπερβολικά από τον παρατεινόμενο αγώνα ενώ ζήτησε τη μεταφορά και ανάπτυξη πυροβολαρχιών πεδινού πυροβολικού στην περιοχή της Αετοράχης.

Στο μεταξύ συνεχίζονταν σε διπλωματικό επίπεδο στο Λονδίνο οι διαβουλεύσεις μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων για τον καθορισμό των συνόρων του νέου Αλβανικού κράτους που είχε ανακηρύξει την ανεξαρτησία του και ο Πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος που συμμετείχε ανησυχούσε ιδιαίτερα για την καθυστέρηση των επιχειρήσεων στο μέτωπο της Ηπείρου. Για το λόγο αυτό ο Πρωθυπουργός συναντήθηκε με τον Αρχιστράτηγο στις 6 Φεβ 1913 στη Φιλιππιάδα και επισκέφθηκε τα μαχόμενα τμήματα για να συζητήσει από κοντά την κατάσταση στο μέτωπο και να εξηγήσει ο ίδιος τους σοβαρούς πολιτικούς λόγους που υπαγόρευαν την ανάγκη απελευθέρωσης των Ιωαννίνων και της Ηπείρου με στρατιωτικά μέσα το συντομότερο δυνατόν.

Στις 15 Φεβ 1913 και ενώ συνεχίζονταν εντατικά οι μελέτες και οι προπαρασκευές με σκοπό την εκδήλωση της τελικής επιθέσεως με κύρια προσπάθεια κατά του Μπιζανίου, το Ελληνικό σχέδιο ενεργείας μεταβλήθηκε ριζικά. Πράγματι την ημέρα εκείνη ο Αρχιστράτηγος και οι επιτελείς του, κατόπιν επανεκτιμήσεως της όλης καταστάσεως, έλαβαν την απόφαση να εκτελεσθεί η επίθεση με κύρια προσπάθεια κατά του δυτικού τμήματος της οχυρωμένης τοποθεσίας των Ιωαννίνων με το αριστερό του Στρατού Ηπείρου αντί του ανατολικού που προβλεπόταν με το προηγούμενο σχέδιο. Το νέο αυτό σχέδιο είχαν εισηγηθεί παλαιότερα, στις 16 Νοε 1912, με υπόμνημά τους τέσσερις αξιωματικοί του Αρχηγείου Ηπείρου, αφού είχαν μελετήσει επισταμένως την τακτική κατάσταση, καθώς και ο Διοικητής της IV Μεραρχίας Υποστράτηγος Μοσχόπουλος στις 25 Δεκ 1912.

Η θέση και διάταξη του Στρατού Ηπείρου στις 19 Φεβ 1913 απεικονίζεται στο σχεδιάγραμμα. Ο Στρατός διαχωρίσθηκε σε δύο τμήματα, το Α' τμήμα στρατιάς υπό τον Αντιστράτηγο Σαπουντζάκη που κατελάμβανε τον κεντρικό και ανατολικό τομέα του

μετώπου και απαρτιζόταν από τη II, την VIII (όπως μετονομάστηκε στις 11 Ιαν 1913 ο αρχικός Στρατός Ηπείρου) και την VI Μεραρχία και το Β' τμήμα στρατιάς υπό τον Υποστράτηγο Μοσχόπουλο (ουσιαστικά η IV Μεραρχία ενισχυμένη) που κατελάμβανε το δυτικό μέτωπο και αποτελούνταν από τρεις φάλαγγες.

Η διάταξη του Ελληνικού Στρατού κατά την επίθεση στις 20 Φεβ 1913

Από το πρωί της 19^{ης} Φεβ 1913 ο Ελληνικός Στρατός άρχισε σφοδρό βομβαρδισμό με όλη τη δύναμη του πυροβολικού από την Κανέτα και την Αετοράχη κατά των θέσεων του Μπιζανίου και της Καστρίτσας, καθώς επίσης με πυρά κατατριβής του εχθρού από τις θέσεις του πεζικού του Α' τμήματος στρατιάς. Αρχικά οι Τούρκοι ανταπέδωσαν τα πυρά πυροβολικού αλλά από το μεσημέρι και μετά μειώθηκε σημαντικά ο ρυθμός τους ενώ από το βράδυ σίγησαν εντελώς τη στιγμή που το Ελληνικό Πυροβολικό συνέχιζε το σφυροκόπημα των εχθρικών θέσεων και κατά τη διάρκεια της νύκτας με σκοπό την

καταπίεση του εχθρού. Αναφέρεται ότι το Ελληνικό Πυροβολικό εκτόξευσε πάνω από 15.000 οβίδες τη μέρα αυτή προς τις εχθρικές αμυντικές θέσεις.

Το πρωί στις 20 Φεβ 1913, άρχισε η γενική επίθεση κατά της οχυρωμένης τοποθεσίας των Ιωαννίνων. Στον τομέα του Β' τμήματος στρατιάς, η 3^η Φάλαγγα που είχε προωθηθεί στο χ. Μπαουσιόι, επιτέθηκε αιφνιδιαστικά σε τρεις κατευθύνσεις και αφού ανέτρεψε τα τουρκικά τμήματα κατέλαβε μέχρι τις 10:00 τα υψώματα Μεγάλης Τσούκας και Αγίου Νικολάου. Στις 13:00 κατέλαβε το χωριό Κοσμηρά και τα γύρω υψώματα. Τις απογευματινές ώρες μια διλοχία κατευθύνθηκε προς το ύψωμα Δουρούτι η δε διοίκηση και το πυροβολικό της Φάλαγγας εγκαταστάθηκαν στο χ. Κοσμηρά. Η 2^η Φάλαγγα που είχε αναπτυχθεί στην περιοχή Καλογερίτσα, στη ΝΑ είσοδο της στενωπού της Μανωλιάσσας, επιτέθηκε και αυτή από το πρώτο φως και κατέλαβε το χ. Μελιγγοί. Η 1^η Φάλαγγα που είχε αναπτυχθεί στα υψώματα νότια της Μανωλιάσσας επιτέθηκε ταυτόχρονα σχεδόν με τις άλλες και μετά από προπαρασκευαστικές βολές του πυροβολικού και τη διεξαγωγή σκληρού αγώνα κατέλαβε αρχικά τη Μανωλιάσσα και στη συνέχεια τα υψώματα Μεγάλη Ράχη, Προφήτη Ηλία και Καστρί. Το μεσημέρι η εμπροσθοφυλακή της 2^{ης} Φάλαγγας συγκεντρώθηκε στην περιοχή της Δωδώνης και μόλις πληροφορήθηκαν την κατάληψη του Αγίου Νικολάου από την 3^η Φάλαγγα συνέχισε την προέλαση με τα δύο τάγματα ευζώνων προς τη Ραψίστα (Πεδινή) και με την πλευρική κάλυψη που εξασφάλιζε η 1^η Φάλαγγα. Οι Τούρκοι υποχωρούσαν καταδιωκόμενοι από όλα τα σημεία του μετώπου Μεγάλης Τσούκας-Μανωλιάσσας και έσπευδαν προς τα Ιωάννινα.

Στις 17:00 τα δύο τάγματα εμπροσθοφυλακής κατέλαβαν την Πεδινή και συνέχισαν την καταδίωξη προς τα Ιωάννινα. Ο Διοικητής της 2^{ης} Φάλαγγας βλέποντας ότι εκπληρώθηκε η αποστολή του, απέστειλε διαταγή προς το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων να ανακόψει την προέλασή του και να εγκατασταθεί στα υψώματα της Πεδίνης. Το Σύνταγμα Ευζώνων δεν έλαβε ποτέ τη διαταγή αυτή και συνέχισε την προέλασή του. Στις 18:00 τα ευζωνικά τάγματα με επικεφαλής το 9^ο Τάγμα του Ταγματάρχη Βελισσαρίου, εισήλθε στον Άγιο Ιωάννη(Βελισσάριος) κυριεύοντας μεγάλες ποσότητες υλικού και συλλαμβάνοντας πολλούς αιχμαλώτους. Το βράδυ τα 8^ο και 9^ο Τάγματα Ευζώνων εγκατέστησαν τμήματα ασφαλείας σε μικρή απόσταση από τα Ιωάννινα, αφού απέκοψαν τις τηλεφωνικές γραμμές και διέκοψαν την επικοινωνία με το Μπιζάνι. Οι απώλειες(Νεκροί και Τραυματίες) του 2^{ου} τμήματος της στρατιάς στις 20 Φεβ 1913 είχαν ως εξής: 1^η Φάλαγγα, 5 Αξιωματικοί και 180 Οπλίτες, 2^η Φάλαγγα, 4 Οπλίτες, 3^η Φάλαγγα, 15 Οπλίτες.

Στο μεταξύ η τολμηρή διείσδυση του 1^{ου} Συντάγματος Ευζώνων στο εσωτερικό της τουρκικής τοποθεσίας μέχρι τις παρυφές των Ιωαννίνων, ενώ τα Οχυρά Χιντζηρέλου (δυτικά, στην περιοχή του χ.Μάρμαρα), Μπιζανίου και Καστρίτσα ήταν ακόμη υπό Τουρκική κατοχή, συνέτεινε στην απόφαση των Τούρκων να παραδοθούν. Έτσι ο Αρχηγός των Τουρκικών δυνάμεων Εσάτ Πασάς δεν ανέμενε το τελειωτικό κτύπημα, το οποίο είχε προετοιμασθεί με κάθε λεπτομέρεια από την Ελληνική πλευρά το βράδυ της 20^{ης} προς 21^{ης} Φεβ, αλλά για να αποφύγει παραπέρα άσκοπη καταστροφή των δυνάμεών του απευθύνθηκε προς τους Προξένους της Ρωσίας, Αυστρο-Ουγγαρίας, Γαλλίας και Ρουμανίας να μεσολαβήσουν για την παράδοση. Στις 23:00 της 20^{ης} Φεβ 1913, έφτασαν στις προφυλακές του 9^{ου} Τάγματος Ευζώνων με άμαξα δύο Τούρκοι αξιωματικοί,

συνοδευόμενοι από τον Επίσκοπο Δωδώνης , κομίζοντας έγγραφο των Προξένων, με πρόταση του Τούρκου Αρχιστρατήγου προς τον Έλληνα ομόλογό του, για την παράδοση της πόλης και την κατάπαυση των εχθροπραξιών.

Ο Ταγματάρχης Βελισσαρίου οδήγησε ο ίδιος την Τουρκική αντιπροσωπεία στο Γενικό Στρατηγείο στο χάνι Έμίν Αγά, όπου έφτασε στις 04:30 περίπου της 21^{ης} Φεβ. Μετά από σύντομη συζήτηση της Τουρκικής αντιπροσωπείας με τον Αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο, επιτεύχθηκε συμφωνία για την παράδοση της πόλεως των Ιωαννίνων και του συνόλου του Τουρκικού Στρατού, η οποία θα άρχιζε από το πρωί της ίδιας μέρας.

Ο Αρχιστράτηγος εισήλθε επισήμως στην πόλη την επομένη 22 Φεβ 1913, κάτω από τις ενθουσιώδεις εκδηλώσεις των κατοίκων. Επακολούθησε δοξολογία στο μητροπολιτικό ναό, μέσα σε πανηγυρική ατμόσφαιρα. Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων έθεσε τέρμα στη χρονίζουσα εκκρεμή υπόθεση των επιχειρήσεων στην Ήπειρο και ταυτόχρονα εξύψωσε ακόμη περισσότερο το γόητρο του Ελληνικού Στρατού απέναντι των Βαλκανικών Συμμάχων και των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης.

Η κατάληψη των Ιωαννίνων από τον Ελληνικό Στρατό αποτελεί μια από τις ενδοξότερες σελίδες της νεώτερης ιστορίας του Έθνους στην οποία συμμετείχαν πέρα από τον τακτικό στρατό εθελοντές από την Κρήτη, την Κύπρο (μάλιστα στη Μανωλιάσσα έπεσε ο Δήμαρχος της Λεμεσού Χριστόδουλος Σώζος), πολλοί ομογενείς του εξωτερικού (Αλεξάνδρεια, Νέα Υόρκη) και το Σώμα των Γαριβαλδηνών (στο οποίο συμμετείχε ο ποιητής Λορέντζος Μαβίλης που έπεσε στο Δρίσκο σε ηλικία 53 ετών).

Πολύ σημαντική ήταν επίσης η συνεισφορά του Ηπειρωτικού κομιτάτου(Ηπειρωτική Εταιρεία) που ιδρύθηκε το 1906 από το Χειμαριώτη Υπομοίραρχο Σπύρο Σπυρομήλιο. Μεταξύ των δραστηριοτήτων του κομιτάτου αναφέρεται η στρατολόγηση 3.500 ενόπλων οργανωμένων σε 60 εθελοντικά σώματα με χώρο δράσης την υποδουλωμένη Ήπειρο (στις 5 Νοε 1912 απόσπασμα εθελοντών υπό τον Σπυρομήλιο απελευθέρωσε τη Χειμάρρα) καθώς επίσης η συλλογή και διαβίβαση στρατιωτικών πληροφοριών στον Ελληνικό Στρατό.

Χαρακτηριστική είναι εδώ η περίπτωση της αυτοθυσίας του Μικρασιάτη ομογενή «Νικολάκη Εφέντη», Λοχαγού του Μηχανικού στον Τουρκικό Στρατό που το πραγματικό του όνομα ήταν πιθανότατα Νικόλαος Μιζαντζιόγλου , ο οποίος φέρεται ότι παρέδωσε στο κομιτάτο λεπτομερή στοιχεία για τα οχυρωματικά έργα των Τούρκων αλλά δυστυχώς από μια απερίσκεψία της Ελληνικής πλευράς έγινε αργότερα γνωστή η δράση του μετά από σχετικό δημοσίευμα της εφημερίδος «Πατρίς» με αποτέλεσμα να συλληφθεί από τους Τούρκους και να καταδικασθεί σε θάνατο μαζί με την οικογένειά του.

Από καθαρά στρατιωτικής πλευράς η τελική Ελληνική επίθεση μετά την απαραίτητη προπαρασκευή σχεδιάσθηκε και οργανώθηκε κατά τρόπο υποδειγματικό με κύρια έμφαση στην παραπλάνηση και αιφνιδιασμό του εχθρού. Η παραπλάνηση του εχθρού ήταν επιτυχεστάτη, αφού τόσο η συγκέντρωση και διάταξη του Στρατού όσο και οι προπαρασκευαστικές βολές του πυροβολικού και κινήσεις του πεζικού κατέτειναν στις ενδείξεις ανάληψης κύριας στρατιωτικής πρωτοβουλίας από την ανατολική πλευρά του μετώπου με αποτέλεσμα ο εχθρός να μετακινήσει και να ενισχύσει το κεντρικό και ανατολικό τμήμα του μετώπου σε βάρος του δυτικού. Ταυτόχρονα ο αιφνιδιασμός του εχθρού ήταν πλήρης, αφού η μεταφορά και συγκέντρωση των στρατιωτικών δυνάμεων πεζικού και πυροβολικού στο δυτικό τομέα και ιδιαίτερα η προώθηση της 3^{ης} Φάλαγγας, έγινε με απόλυτη μυστικότητα και η εμφάνιση των Ελληνικών δυνάμεων ενέσπειρε τον πανικό στους αμυνόμενους που έντρομοι εγκατέλειπαν τις θέσεις τους και με άτακτη υποχώρηση κατευθύνθηκαν για αναζήτηση προστασίας στα Ιωάννινα.

Ο Ελληνικός Στρατός μπήκε στα Γιάννενα σαν ελευθερωτής και όχι σαν κατακτητής αφού η διαταγή του Στρατηγείου καθόριζε να «...να μη πειραχθεί κανένας Τούρκος πολίτης ή στρατιωτικός...». Οι Γιαννιώτες μεθυσμένοι από τον αυθόρμητο ενθουσιασμό και την απεριγράπτη χαρά τους παραμέρισαν κάθε διάθεση αντεκδίκησης προς τους πρότερους δυνάστες τους και εξάντλησαν αυτή πάνω στο «μισητό» σύμβολο της πολύχρονης υποτέλειας, γεμίζοντας τους δρόμους και τις πλατείες της πόλης με χιλιάδες κουρελιασμένα κόκκινα φέσια. Τελικά η επίσημη προσάρτηση του υπολοίπου τμήματος της Ηπείρου και ο καθορισμός των συνόρων στα σημερινά περίπου όρια, έγινε λίγο αργότερα μέσω των συνθηκών του Λονδίνου αρχικά και του Βουκουρεστίου στη συνέχεια μετά τον τερματισμό και του Ελληνο-Βουλγαρικού πολέμου που επακολούθησε, χωρίς δυστυχώς να συμπεριληφθούν περιοχές με Ελληνικούς πληθυσμούς που είχε ήδη απελευθερώσει ο Ελληνικός Στρατός (Χειμάρα, Κορυτσά, Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα).

Το Μπιζάνι σήμερα

Πηγές

Επίτομη Ιστορία Των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, Έκδοση Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, 1987.

Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913, Τόμος Β, Επιχειρήσεις κατά των Τούρκων στην Ήπειρο, Έκδοση Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, 1991.

Chanterleure Guy, Τα Ιωάννινα Πολιορκημένα, μετ. Γ. Τσοκόπουλος, εκδ. Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών 1975.

Σημείωση: Οι εκδόσεις της Δύσης Ιστορίας Στρατού διατίθενται στο κοινό από το Τυπογραφείο του ΓΕΣ (Τηλ. 210- 6552673).